

Manz Adelheid

HIÁNYZÓ LÁNCSEM A MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGI NEVELÉSI ÉS KÉPZÉSI STRUKTÚRÁBAN

Tanulmányom érinti a magyarországi németek mai nyelvi helyzetét, a kora gyermekkori többnyelvűséget és annak előnyeit, valamint a korai nyelvelsajátítással kapcsolatos általános előítéleteket. Mondanivalóm vonatkozhat bármely nemzetiségre annak ellenére, hogy példáimat a német nemzetiségi környezetből veszem. Írásom középpontjába az iskolás kor előtti nevelés kerül: Az óvodai nevelést megelőző, a 3 éves kor előtti nemzetiségi intézményesített nevelés lehetőségét vizsgálom.

Mint ismeretes, hazánk közoktatásában számos nemzetiségi óvoda, általános iskola és néhány nemzetiségi középiskola is működik. Ami viszont nincs és hiányzik, az a nemzetiségi bölcsőde. Ha a nemzetiségi pedagógusképzést vesszük szemügyre, akkor ennek megfelelően van nemzetiségi tanító- és óvodapedagógusképzés, és ami jelenleg nincs és még hiányzik, az a nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelők képzése. Kitézött célom, hogy kutatásommal felhívjam a figyelmet a nemzetiségi oktatási és nevelési struktúra hiányosságára, e két hiányzó láncszemre.

Ebben a témában és problémakörben két felmérés készült. A kérdőíves felmérések eredményeit szeretném a következőkben prezentálni.

A német nemzetiségi pedagógus képzésben az Eötvös József Főiskolán eltöltött 30 évem alatt elérkeztünk ahhoz a ponthoz, hogy napjainkban a hallgatónk alig beszélnek és ismerik a nemzetiségi nyelvjárást. Egyre ritkábban fordul elő, hogy valaki még megért vagy beszél egy nemzetiségi dialektust. Ezekben a kivételes esetekben egyes családtagok (nagyszülők vagy dédsülők) kisgyermekként vagy fiatalabb korokban még elsajátították a nyelvjárást, amelyet azonban már nem használnak a családon belüli kommunikációra, mert otthon mindenki egy nyelven, magyarul beszél. A magyarországi nemzetiségek jelenlegi nyelvi helyzetéről általánosságban elmondható, hogy nyelvileg asszimilálódtak. Ezt számos tudományos kutatás és felmérés is alátámasztja. KNIPF-KOMLÓSI Erzsébet¹ azt mondja, *a magyarországi németek minden generációjában a magyar a funkcionális első nyelv, az a nyelv, amelyen a legjobb aktív kompetenciával rendelkezünk.*

Juhász Márta² azt fogalmazza meg, hogy a nyelvjárások kommunikációs szerepe a magyarországi németek körében már nem eleveníthető fel, ezért azokra

¹ KNIPF-KOMLÓSI, Elisabeth: *Verlust oder Erhalt? Die große Entscheidung der Ungarndeutschen. Zur sprachlichen Situation der Ungarndeutschen an der Jahrtausendwende.* In: RETTERATH Hans-Werner (Hrsg.): *Ortsbezüge. Deutsche in und aus dem mittleren Donaunraum. Referate der Tagung des Johannes-Künzig-Instituts für ostdeutsche Volkskunde vom 25. bis 27. Oktober 2000.* Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde (Schriftenreihe, Bd. 5) Freiburg, 2001, 141.

² JUHÁSZ, Márta: *Mundartliteratur im Deutschunterricht – aber was und wie?!* In: KLEIN, Ágnes-MÁRKUS, Éva (Hrsg.): *Ungarndeutsche Kinderliteratur in Theorie und Praxis.* Bolko-Print Kft., Pécs 2017. 26.

a lehetőségekre kellene koncentrálnunk, amelyek még mindig adottak számunkra. *Mivel a nyelv családi átörökítése már nem működik, az intézményeknek kell átvenniük a közvetítő szerepet.*

Gombkötőné Kemény Krisztina³ disszertációjában is erre a következtetésre jut: *A nemzetiségi oktatás és nevelés feladata a német származású gyermekeket és fiatalokat németül megtanítani, hogy ne vesszen el a nemzetiségi német nyelv, mint fontos identitásképző elem.*

Magyarországon az állam a nemzetiségi oktatást és nevelést jelenleg az óvodáskortól biztosítja. A nyelvelsajátítás viszont sokkal korábban, már az óvodáskor előtt elkezdődik. Ez a folyamat különböző fejlődési szakaszokra osztható, de figyelembe kell venni, hogy minden gyermek a saját tempójában tanul. A többnyelvűség esetében gyakran előfordul, hogy a gyerekek bizonyos fázisokban jobban elsajátítják az egyik vagy a másik nyelvet. Az egyik legfontosabb megfigyelés viszont az, hogy a gyerekek nem nyelveket akarnak megtanulni, hanem kommunikálni akarnak.⁴

Mivel a csecsemő egyévesen már szavakat mond, ezért a bölcsődében vagy a kisgyermekcsoportban megtörténhetne, sőt itt kellene elkezdődnie a nemzetiségi nyelv elsajátításának úgy és akkor, ha lenne vagy van valaki, aki ezt a nyelvet, esetünkben a németet, a kisgyermekkel folyamatosan, egész nap, minden helyzetben beszélné vagy beszélne.

A szakirodalom szerint a két- és többnyelvűségnek számos előnye van, és teljesen téves az a félelemérzet, hogy a kétnyelvű gyermekek keverik a nyelveket, és egyik nyelvet sem tanulják meg megfelelően. A két- és többnyelvűek folyamatosan edzik kognitív képességeiket, és ebből egész életük során hasznot húznak, végülis az agyunk többnyelvűsége teremtődött. Az ember két- és többnyelvűsége születésétől kezdve jól kutatott terület, mivel ez a képesség jól működik. A tudósok feltételezik, hogy az emberiség által ismert összes nyelv egy közös memóriában tárolódik, vagyis az összes nyelv összekapcsolódik. Az emberi agy sok nyelvi készség elsajátítására alkalmas, és nem arra, hogy csak egy adott nyelvet tanuljon meg.⁵

A többnyelvű ember agyában a nyelvek versenyeznek egymással. Amikor egy nyelvi impulzus fellép, az összes tárolt nyelv neurális hálózata aktiválódik. Például: Ha egy személy németül beszél, a mondatokat a háttérben az összes többi tárolt nyelven is lekérdezi. Ezeket azonban öntudatlanul újra elnyomja, és az illető csak németül szólal meg. A többnyelvű gyermekeknél már hároméves korukban

³ GOMBKÖTŐNÉ KEMÉNY Krisztina: *Aspekte der Medialität und Konzeptionalität im DaF-Unterricht und im Deutsch als Nationalitätenunterricht in Ungarn*. PhD Disszertáció, ELTE, Bölcsészettudományi Kar, Bp. 2019. 44. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/50374/dissz_gombkotone_kemeny_krisztina_nyelvtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁴ Prof. Dr. PANAGIOTOPOULOU, *Argyro* Universität Köln, Bildung und Entwicklung in früher Kindheit. Mehrsprachigkeit in der Kita (2017): [https://www.youtube.com/watch?v=B9pRImlXu4\(5:41\)](https://www.youtube.com/watch?v=B9pRImlXu4(5:41)) [2021.10.20.]

⁵ 1-2-Wissen (2014): Prof. TRACY Rosemarie, Universität Mannheim über Mehrsprachigkeit https://www.youtube.com/watch?v=SAITrh_76po - (10:51), [2021.10.20.]

kialakul a metanyelvi tudatosság, és pontosan tudják, hogy mikor melyik nyelvel van dolguk.⁶

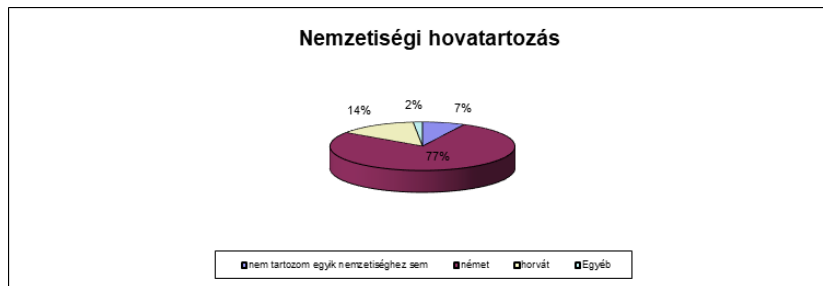
Azok a gyerekek, akik csak egy nyelven nőnek fel, több szót ismernek azon a nyelven, mint azok, akik kétnyelvűek. De ha összeadjuk a kétnyelvű gyermekek mindkét nyelvének szókincsét, akkor ugyanazt az összeget kapjuk. Idővel ez a különbség a két nyelv között egyre kisebb lesz. Legkésőbb az óvodában a kétnyelvű gyerekek ugyanannyit beszélnek, mint mindenki más.

A kétnyelvűség sok fegyelmet és munkát igényel a szülők vagy az oktatók és nevelők részéről. A többnyelvű gyermekek nem minden nyelven sajátítják el ugyanazokat a készségeket. Attól függ, hogy ki beszél velük, miről és milyen nyelven.

Ezen ismeretek alapján azt feltételezhetjük, hogy a beszélt kétnyelvűség alapjait a bölcsődében lehet /kell lerakni, majd a nemzetiségi óvodában folytatható a német nyelv elsajátítása és azt követően az általános iskolában továbbfejleszhető ez a nyelvtudás.

A nemzetiségi bölcsődék szükségességéről az EJF Nemzetiségi és Idegennyelvi Intézete 2017. novemberétől 2018. augusztusig egy EFOP-3.6.1-16-2016-00025 projekt keretében felmérést végzett (<https://goo.gl/dAxzZf>). Egy 7 zárt kérdésből álló kérdőív készült, amelyből három a válaszadók tevékenységi területére, lakóhelyére és nemzetiségi hovatartozására vonatkozott. A másik négy kérdés a nemzetiségi bölcsődék igényeivel és a szakemberek képzésével foglalkozott. A felmérés főként online zajlott. A kérdőívet német, horvát és szerb nemzetiségi intézetek, szervezetek, nemzetiségi képviselők és magánszemélyek e-mail címére küldtük el az egész országban és 310 kitöltött kérdőívet kaptunk vissza.

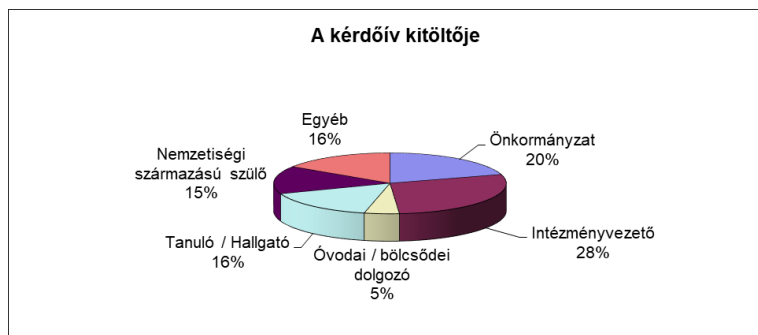
A válaszadók 77 %-a (239 fő) német (lásd 1. ábra), 14 %-a (43 fő) horvát nemzetiségűnek vallja magát, de néhányan kettős identitásúak: 6 fő horvát-német, 4 fő magyar-német, egy fő székely-német és egy fő román-német identitású. A megkérdezettek 2 %-a tartozik más – roma, szlovák és szerb – kisebbséghez. A válaszadók 7 %-a (23 fő) nem tartozik egyik nemzetiséghez sem, ők magyarok.

A válaszadók identitása (1. ábra)

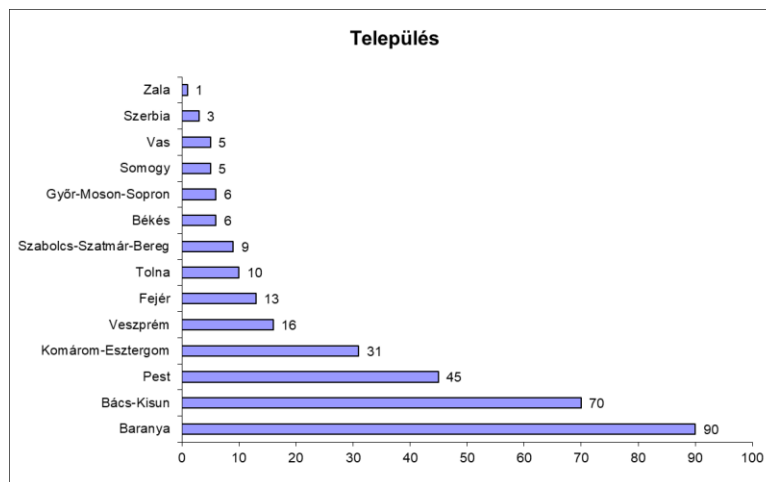
⁶ Vortrag von Dr. TRACY, Rosemarie (2013): Was brauchen Kinder zum Spracherwerb? Was brauchen wir, um sie (möglichst) kompetent dabei zu unterstützen? <https://www.youtube.com/watch?v=prCbpoi-3KI> - (1:04), [2021.10.20.]

Szakmai szempontból több válaszadó (28 %) nemzetiségi intézményvezető vagy önkormányzatnál dolgozik (20 %). A válaszadók 16 %-a diák vagy tanuló, 5 %-a óvodában vagy bölcsődében dolgozik, 15 %-a pedig „meggyőződéses” nemzetiségi szülő vagy nagyszülő (lásd 2. ábra).

A válaszadók tevékenységi köre (2. ábra)

Bár a felmérés egész Magyarországra kiterjedt, 6 megyéből (Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Hajdu-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád) nem érkezett kitöltött kérdőív. A válaszadók mintegy egyharmada, 29 %-a (90 fő) Baranyában él és/vagy dolgozik, 23 %-a (70 fő) a Bácskában, 15 %-a (45 fő) Pest, illetve 10 %-a (31 fő) Komárom-Esztergom megyében. A többi megyében 20 főnél kevesebben töltötték ki a kérdőívet (lásd 3. ábra).

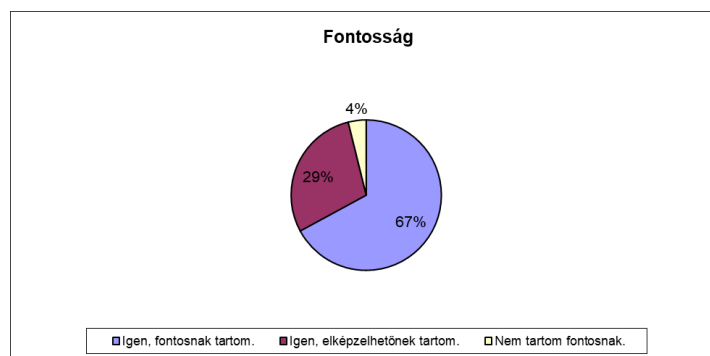

A lakóhely és/vagy munkahely megyéje (3. ábra)

A felmérés fő célja volt, hogy feltárja a nemzetiségi igényét a korai gyermekkorra vonatkozóan. A nemzetiségi bölcsőde létrehozásával kapcsolatban megkérdeztük, hogy a válaszadó

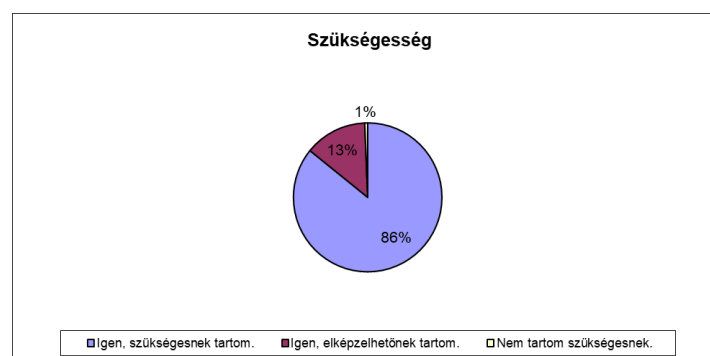
- fontosnak tartja-e, hogy a kisgyermek már a bölcsődében részesüljenek nemzetiségi nevelésben.
- szükségesnek tartja-e a megfelelő szakmai és nyelvi kompetenciákkal rendelkező nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelők képzését.
- megvalósíthatónak tartja-e lakóhelyén a nemzetiségi bölcsőde vagy bölcsődei csoport(ok) létrehozását.

A válaszadók 67 %-a (208 fő) szerint a nemzetiségi nevelés már a 3 éves kor előtt /bölcsődében is fontos lenne, 29 %-a (90 fő) el tudja az ilyen nevelést képzelni és mindössze 12 fő (4 %) gondolja azt, hogy a bölcsődei nemzetiségi nevelés nem fontos (lásd 4. ábra).

Fontos-e a nemzetiségi nevelés a bölcsődében? (4. ábra)

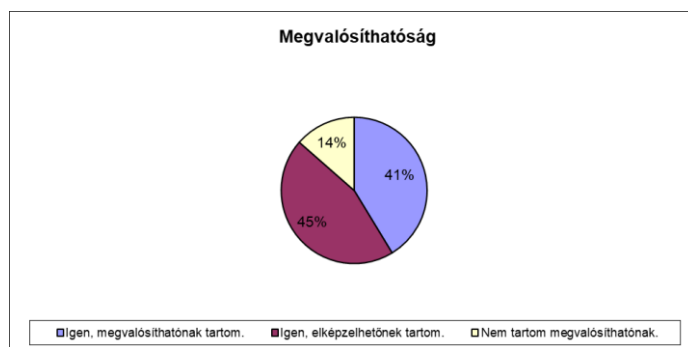
A kérdőíves felmérésben a válaszadók 86 %-a (266 fő) szerint szükség van a nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelők képzésére, 13 %-a (40 fő) el tudja az ilyen jellegű képzést és mindössze 3 fő (1 %) nem tartja fontosnak ezt a speciális képzést (lásd 5. ábra).

Nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelők képzése (5. ábra)

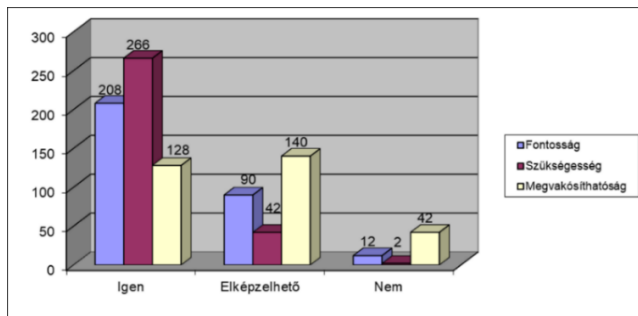
A fent említett *EFOP-3.6.1-16-2016-00025 pályázat keretében* az elmúlt évben (2020) kidolgozásra került egy kétnyelvű (német) képzési tanterv, amely tartalmazza a csecsemő- és kisgyermeknevelő BA nemzetiségi szakirány Képzési Kimeneti Követelményeit (KKK) – a nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelő tudását, képességeit, attitűdjét, autonómiáját és felelősségét –, továbbá a tantárgyi hálót, az óra- és vizsgatervet és a német nyelven oktatott tantárgyak leírását. A szakirány alapításának akkreditálását az Oktatási Hivatalban lehet, illetve kell benyújtani.

Nemzetiségi bölcsődék létrehozásakor fontos tudni, hogy az érintett településeken és régiókban az elképzelés megvalósítása reális-e, illetve mennyire az. Ezt a hatodik kérdésben kérdeztük meg (lásd 6. ábra). A válaszadók 41 %-a (128 fő) pozitívan áll hozzá, ők lehetőséget látnak a nemzetiségi kisgyermekkorú oktatás és nevelés intézményi szintű bevezetésére. A többség azonban bizonytalaná válik: A válaszadók 45 %-a (140 fő) inkább csak elképzelhetőnek tartja a megvalósítást és 14 %-a (42 fő) kijelenti, hogy nem tartja megvalósíthatónak nemzetiségi bölcsődék létesítését. Ennek hátterét és okait a kutatás egy későbbi szakaszában lehet/kell megvizsgálni.

A nemzetiségi bölcsődék megvalósítása (6. ábra)

Amennyiben a hároméves kor előtti intézményes formában történő nemzetiségi neveléssel kapcsolatban felmerülő igények fontosságát, szükségességét és megvalósíthatóságát egy ábrán belül hasonlítjuk össze, akkor (lásd 7. ábra), azt állapíthatjuk meg, hogy a többség, 266 válaszadó (86 %) a *szakképzett nemzetiségi csecsemő- és kisgyermeknevelők képzését tartja a legszükségesebbnek* – azaz a csecsemő és kisgyermeknevelő BA nemzetiségi szakirány megalapítását és indítását. 208 válaszadó (67 %) a *nemzetiségi bölcsődék létrehozását tartja nagyon fontosnak*. Az elképzelések megvalósítása terén 128 főre csökken (41 %) az igenlő válaszadók száma és 42 főre nő (14 %) azok száma, akik úgy vélik, hogy ez nem is valósítható meg. A *válaszadók többsége, 140 fő (45 %) bizonytalaná válik, inkább csak elképzelhetőnek tartja a nemzetiségi bölcsődék kialakítását*.

Az attitűdök és a vélemények összehasonlítása (7. ábra)

A felmérés elemzése és értékelése során felvetődik a kérdés: *Kinek a feladata vagy felelőssége a nemzetiségi oktatási és nevelési rendszerben e hiányzó láncszem, a nemzetiségi bölcsőde létrehozása és működtetése?*

Magyarországon általában az önkormányzatok gondoskodnak a bölcsődei szolgáltatásról, de egyházak, civil szervezetek vagy egyéni vállalkozók is működtethetnek bölcsődét.

A bölcsőde fenntartói részéről felmerülhet a következő kérdés, hogy *ki kezdeményezze a nemzetiségi bölcsőde létrehozását, a nemzetiségi (német, horvát stb.) önkormányzatok, esetleg egyesületek.* Ez a gondolatmenet vezetett el oda, hogy megkérdezzük a német önkormányzatok képviselőinek véleményét erről a problémáról. Ezért a Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központ támogatásával 2021 februárja és márciusa között egy második online felmérést kezdeményeztünk (link: shorturl.at/covAQ).

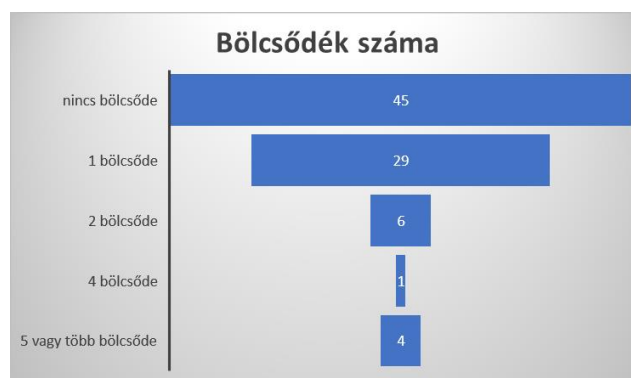
Hazánkban jelenleg 404 német önkormányzat tevékenykedik, sajnos 88 % a figyelmen kívül hagyta a fenti felkérést és nem válaszolt a felmérés 10 kérdésére. Az online kérdőívet csupán 85 német önkormányzat töltötte ki. A válaszok valamivel több mint fele (53 %) a baranyai önkormányzatoktól érkezett (lásd 8. ábra). Az adatokból az derül ki, hogy 64 német nemzetiségi önkormányzat (75 %) faluban és 21 pedig (25 %) városban működik.

A vizsgálat helyszínei megyék szerint (8. ábra)

A felmérésben megkérdeztük a lakóhelyen található bölcsődék számát, azok fenntartóit, valamint azt, hogy az óvodák fogadnak-e hároméves kor alatti gyermekeket.

A válaszokból kiderül, hogy 45 olyan település van (53 %), ahol egyáltalán nincs bölcsőde (lásd 9. ábra), 11 nagyobb városban nem csak egy, hanem kettő vagy több bölcsőde is fogad gyerekeket. 29 válaszadótól (34 %) tudjuk, hogy a lakóhelyén csak egy bölcsőde üzemel, amelyekből 10 bölcsőde kisvárosban, 19 bölcsőde pedig faluban működik, továbbá az is megállapítható, hogy 5 bölcsőde nem a kitöltő német önkormányzati lakóhelyén, hanem csak a szomszédos településen van. A statisztikai adatokból azt is megtudjuk, hogy 13 óvoda a gyermekeket már 2,5 éves kortól fogadja.⁷

A település bölcsődéinek száma (9. ábra)

A kérdőív egyik kérdése kitér a nemzetiségi nyelv alkalmazására és használatára is (lásd 10. ábra). 74 válaszadó szerint (87 %) a német nyelvet leginkább az oktatási intézményekben használják. 11 helyen nem említik ezt a lehetőséget valószínűleg azért, mert olyan kistépülésekről van szó, mint Szava, Tormás, Óbánya stb., ahol nincs sem óvoda, sem iskola.

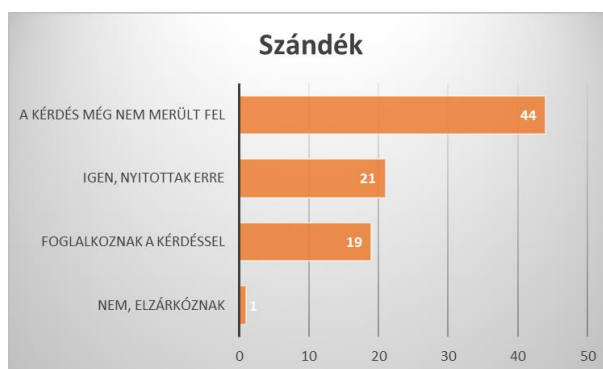
⁷ 1. Bólyi Óvoda, Bölcsőde és Mini Bölcsőde
 2. Mecseknádasdi Schlossgarten Óvoda és Bölcsőde
 3. Nagymányoki Pitypang Óvoda és Bölcsőde
 4. Villányi Kikerics Óvoda, Minibölcsőde és Főzőkonyha
 5. Mágocsi Tündérvilla Óvoda-Bölcsőde
 6. Egyházaskozári Óvoda, Mini Bölcsőde és Konyha
 7. Hidasai Szivárvány Óvoda és Bölcsőde
 8. Gyönki Szivárvány Óvoda és Mini Bölcsőde
 9. Pusztavámi Szivárvány Óvoda-Mini Bölcsőde,
 10. Hajósi Óvoda és Bölcsőde
 11. Elek Város Óvoda-Bölcsőde
 12. Mátyi Mesevár Óvoda és Mini Bölcsőde
 13. Bonyhádi Varázskapu Bölcsőde és Óvoda

Az ábráról leolvasható, hogy 69 fő (81 %) szerint a nemzetiségi német nyelv használatát a nemzetiségi programok „valósítják meg”. 57 fő, a válaszadók kétharmada (67 %) úgy véli, hogy a kórusban, a zenekarban és a tánccsoportban kerül sor a nemzetiségi nyelv használatára. A válaszadók mintegy fele (53 %) szerint az egyesületek vagy klubok is olyan helyek, ahol szintén sor kerül a nemzetiségi nyelv használatára. A megkérdezettek alig kevesebb mint fele (49 %) említi, hogy vallása gyakorlásakor használja a nemzetiségi nyelvet. A család, mint a nemzetiségi nyelv felhasználásának színtere, az utolsó helyen áll: A legkevesebb válaszadó, 31 fő (36 %) állítja, hogy a családban még beszélnek németül.

Hol és mely területeken beszélnek a nemzetiségi nyelvet? (10. ábra)

Az utolsó kérdés arra vonatkozott, hogy a településen élők foglalkoznak-e azzal a kérdéssel, hogy már az óvodás kor előtt is elsajátíthassák a gyermekek a nemzetiség nyelvét. A megkérdezett önkormányzatok kb. fele, 52 %-a (44 fő) azt válaszolja, hogy ez a kérdés még nem merült fel, ezzel a lehetőséggel még nem foglalkoztak. A válaszadók egynegyede (21 fő) nyitott erre a lehetőségre, hogy már az óvodáskor előtt elkezdődhessen a nemzetiségi nevelés, további 19 válaszadó (22 %) számára ez a kérdés fontos és foglalkoznak vele (lásd 11. ábra).

A nemzetiségi nevelés az óvodáskor előtt (11. ábra)

Zárógondolatok

Esélyek és lehetőségek

A második felmérés alátámasztja a publikáció elején említett állítást, mely szerint a családok nyelvhasználati asszimilációs folyamatát valószínűleg már nem lehet megállítani⁸. Amennyiben azt szeretnénk, hogy ne vesszen el a nemzetiségi német nyelv, mint fontos identitásképző elem, akkor a nemzetiségi oktatási és nevelési intézményekben kell a nemzetiségi származású gyermekeket és fiatalokat németül megtanítani⁹. A többnyelvűség és a nemzetiségi nevelés viszont már az óvodáskor előtt a bölcsődében megalapozható.

Hogyan és milyen módon?

A felsőoktatásban fontos lenne a nemzetiségi pedagógusok képzésében mutatkozó hiányosság megszüntetése: *Meg kell alapítani és el kell indítani a csecsemő- és kisgyermeknevelés BA szakon a nemzetiségi szakirányt (német, horvát stb.)*. Az akkreditálási eljárás nem egyszerű, mert először be kell szerezni az innovációs és technológiai miniszter jóváhagyását és kötelezettségvállalását, és csak ezután lehet benyújtani az Oktatási Hivatalban az alapítási dokumentációt, a szak létrehozásának részletes indoklását, a képesítési és kimeneti követelményeket (KKK), a tantervet, a vizsga- és óratervet a tantárgyleírásokkal. Sajnos már több, mint egy éve várunk az eljárás megindítására, ugyanis a német nemzetiségi szakirány dokumentuma már 2020-ban az EJF EFOP projekt keretében elkészült a német nemzetiségi tanítók és óvodapedagógusok képzésében elismert külső szakértők (PTE, ELTE TÓK, PPKE BTK) bevonásával.¹⁰

Ezzel párhuzamosan megkezdődhet a *német nemzetiségi bölcsődék létrehozása*. Ezt a hiányzó láncszemet viszont a nemzetiségi oktatási nevelési struktúrában a fenntartók (az önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat, egyesületek, az egyház vagy egyéni vállalkozók) pótolhatják.

A kezdeményezések reméljük mindkét szinten sikeresen elindulnak és megvalósulhatnak. Bízunk abban, hogy a fent említett konzorciumi tagok egyike már a közeljövőben elindítja és kezdeményezi az új, a német nyelvű nemzetiségi szakirány alapítására irányuló eljárást és ezzel egyidejűleg országszerte a leendő fenntartók több nemzetiségi bölcsődét is alapítanak.

⁸ KNIPF-KOMLÓSI, Elisabeth

⁹ JUHÁSZ, Márta; GOMBKÖTŐNÉ KEMÉNY, Krisztina

¹⁰ MANZ Adelheid: *A nemzetiségi oktatás fejlesztésére irányuló törekvések*. In: SZTANÁNE BABICS Edit–ZORN Antal: *150 éves tanítóképzés Baján*. EJF Kiadó, Baja, 2020. 75.

Irodalom

- ERB, Maria: *Sprachgebrauch der Ungarndeutschen. Geschichte – Tendenzen – Perspektiven*. In: KOSTRZEWA, Frank–V. RADA, Roberta (Hrsg.): *Deutsch als Fremd- und Minderheitensprache in Ungarn. Historische Entwicklung, aktuelle Tendenzen und Zukunftsperspektiven*. Schneider Verlag, Hohengehren, 2010. 118–146.
- GOMBKÖTÖNÉ KEMÉNY Krisztina: *Aspekte der Medialität und Konzeptionalität im DaF-Unterricht und im Deutsch als Nationalitätenunterricht in Ungarn*. PhD Dissertation, ELTE Bp. 2019, 212. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/50374/dissz_gombkotone_kemeny_krisztina_nyelvtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y
DOI: 10.15476/ELTE.2019.269
- JÄGER-MANZ, Monika: „Kinder werden nicht von alleine zweisprachig“. *Eine Sprachvermittlungsstrategie zur erfolgreichen deutsch-ungarischen Zweisprachigkeit an Kindergärten und Schulen*. In: *Deutsch revival. Pädagogische Zeitschrift für das ungarndeutsche Bildungswesen*. 6. Jahrgang / Heft 6. LDU Budapest, 2009. 33–43.
- JUHÁSZ, Márta: *Mundartliteratur im Deutschunterricht – aber was und wie?!* In: KLEIN, Ágnes–MÁRKUS, Éva (Hrsg.): *Ungarndeutsche Kinderliteratur in Theorie und Praxis*. Bolko-Print Kft., Pécs 2017. 20–28.
- KEMÉNY-GOMBKÖTŐ, Krisztina: *Der gleichzeitige Erwerb zweier Sprachen*. In: ILS, Viktoria–SURESH, Indira–WINKLER, Marco (Hrsg.): *Interkulturalität und Mehrsprachigkeit in den Schulen im Donauraum*. Peter Lang Verlag, 2016. 25–34.
- KLEIN, Agnes: *Wege zur Zweisprachigkeit: Zweisprachige Erziehung in Familie, Kindergarten und Schule*. In: KLEIN, Agnes–MESKO, Norbert (Hrsg.): *Gegenwartsaspekte der Zwei- und Mehrsprachigkeit*. PTE IGYK Szekszárd, 2012. 104–134.
- KNIPF-KOMLÓSI, Elisabeth: *Verlust oder Erhalt? Die große Entscheidung der Ungarndeutschen. Zur sprachlichen Situation der Ungarndeutschen an der Jahrtausendwende*. In: RETTERATH, Hans-Werner (Hrsg.): *Ortsbezüge. Deutsche in und aus dem mittleren Donauraum. Referate der Tagung des Johannes-Künzig-Instituts für ostdeutsche Volkskunde vom 25. bis 27. Oktober 2000*. Schriftenreihe Bd. 5, Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde Freiburg, 2001, 135–150.
- KNIPF-KOMLÓSI Elisabeth: *Ein soziolinguistischer Streifzug zur Sprache der deutschen Minderheit in Ungarn. Spiegelungen: Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas 1 (1.20), 2020, 11–22.*
- MANZ, Adelheid: *A nemzetiségi oktatás fejlesztésére irányuló törekvések*. In: SZTANÁNÉ BABICS Edit–ZORN Antal: *150 éves tanítóképzés Baján*. EJF Kiadó Baja, 2020. 68–75.

- MÁRKUS, Éva: *A kétnyelvű nemzetiségi nevelés-oktatás az óvodában és az általános iskolában*. In: ENDRÓDY, Orsolya; SVRAKA, Bernadett; F. LASSÚ, Zsuzsa (szerk.): *Sokszínű Pedagógia: Inkluzív és multikulturális szemléletmód a pedagógiai gyakorlatban*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2020. 119–131.
- MÜLLER, Márta–KNIPF-KOMLÓSI Elisabeth: *Sprachfördermaßnahmen zur Erhaltung der deutschen Sprache in Ungarn*. In: AMMON, Ulrich; SCHMIDT, Gabriele (Hrsg.): *Förderung der deutschen Sprache weltweit*, Walter de Gruyter Verlag, 2019. 483–500.
DOI:10.1515/9783110479232-030
- PANAGIOTOPOULOU, Argyro: *Mehrsprachigkeit in der Kita*. Universität Köln, Bildung und Entwicklung in früher Kindheit. 2017.
<https://www.youtube.com/watch?v=B9pRImlXu4>
- TRACY, Rosemarie: *Wie Kinder Sprachen lernen und wie wir sie dabei unterstützen können*. Narr Francke Attempto Verlag, 2008.
- TRACY Rosemarie: *Mehrsprachigkeit*, Universität Mannheim, 2014.
https://www.youtube.com/watch?v=SAITrh_76po
- TRACY, Rosemarie: *Was brauchen Kinder zum Spracherwerb? Was brauchen wir, um sie (möglichst) kompetent dabei zu unterstützen?* Universität Mannheim, 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=prCbpoi-3KI>
- VORDERWÜLBECKE, Klaus: *Sprache kommt von Sprechen – Gesprochene Sprache im DaF-Unterricht*. In: CHLOSTA, Christoph–LEDER, Gabriela–KRISCHER, Barbara (Hgg.): *Auf neuen Wegen. Deutsch als Fremdsprache in Forschung und Praxis*. 35. Jahrestagung des Fachverbandes Deutsch als Fremdsprache an der Freien Universität Berlin 2007. Universitätsverlag Göttingen, 2007 (Materialien Deutsch als Fremdsprache, Bd. 79).

Abstract

MANZ, Adelheid: *Das fehlende Glied der Nationalitäten-Erziehung und -Ausbildung in Ungarn*

Im Mittelpunkt meines Vortrages steht die Problematik der Nationalitäten-Erziehung im vorschulischen Alter in Ungarn. Es wird dabei auf das fehlende Glied in der Struktur der Nationalitäten-Erziehung hingewiesen. Den Familien besteht die Möglichkeit, dass ihre Kleinkinder vor der Schule einen Nationalitäten-Kindergarten besuchen, aber keine Nationalitäten-Krippe. Sie können nur in eine ungarischsprachige Krippe aufgenommen werden. Es gibt nämlich keine Nationalitäten-Krippen und es gibt auch keine fachpädagogische Nationalitätenausbildung für dieses Alter an einer Hochschule.

In diesem Themenbereich wurden zwei Umfragen durchgeführt, deren Ziel war, die sprachlichen Bildungsmöglichkeiten für Kinder vor ihrem dritten Lebensjahr zu ermöglichen. In diesem Rahmen werden die Ergebnisse dieser Fragebogenerhebungen vorgestellt.

